

ОБЕРИ

Література • Мистецтво • Критика

„Horizons” Ukrainian Monthly Review of Literature, Arts & Critics. P. O. Box 132 Cooper Station New York 3., N. Y.

Редакція застерігає собі право робити мовну і стилістичну коректуру як також право до передруків. Статті, підписані повним ім'ям автора не обов'язково висловлюють думку редакції. Рукописи повертаємо на бажання авторів. Просимо висилати книжки до рецензій в 2 примірниках.

Рік I, ч. 3-4. Липень-Серпень, 1951.

Vol. I, № 3-4. July-August, 1951.

ЧУЖИНОЮ

Либонь кожний погодиться з тим, що кожна спроба регулювання творчого процесу не викличе піднесення, якщо немає для цього яскравих талановитих особистостей та відповідного об'єктивного ґрунту в спільноті. Тож — культура на чужині — проблема незвичайно складна. Проте — не безглядна. А вже ж багато високоартістичних творів світової ваги постало на еміграції й на чужині. То ж, коли хочемо продовжити дискусію про долю культурного процесу на еміграції, опиняємося, на наш погляд перед такими його можливостями:

1) плекання особливої еміграційної літератури й мистецтв в рамках потреб, ідеологій і смаків еміграційної еліти;

2) творчість розселення тобто орієнтація на творення стислої культури української національної групи на місцевому субстраті країн чи континентів;

3) поступова співпраця окремих творчих одиниць з іноземною або світовою культурою.

Плекання першої категорії творчості має всі ознаки абстракційності й стоїть перед великими загрозами: або неминучого бідніння або кабінетної оранжерейності. Винятки можуть бути, в виді якогось несподівано видатного явища літератури чи мистецтва, зовсім поза рамами процесу, але в більшості, й це на жаль, потвердила практика, специфічно еміграційна творчість стоїть під знаком поступового мертвіння, засклепленості й часовості. Вартісне серед неї може бути те, що постало з волі до майбутнього, тільки те, що здатне, відриваючись від реалій злободенного, сягнути по своє місце в вічному-непромінальному.

Другий тип творчого процесу вже накреслився. Поява таких творів як „Сини землі” Іллі Кир'яка або „По той бік світу” Оксани Драгоманової, при всій їхній недовіршеності, безумовно, заповідає розгорнення такої творчості. Вона наскрізь реальна й органічна. Тож нема сумніву, що будуть написані ще твори, змальовуючі життя українців у Канаді, США, Австралії, Аргентині, Бразилії. з'являться твори образотворчого мистецтва чи музики, навіяні враженнями й пережиттям на нових землях і тим самим належні вже частково до культури тих земель, імовірно народиться особлива форма театру, породжена вимогами нового терену. В якій пропорції стоятиме така культура розселення до основної української культури? Теоретично — як її регіональна частина. Література, нпр., в Аргентині українською мовою може нагадувати літературу української Бачки або Зеленого Клина, в минулому. Однак, практично, ніщо не перешкоджає творам, посталим на далеких континентах і трактуючим тамошній побут і тамошніх людей-українців, з'явитись в українській літературі рівноцінним чинником літературного процесу. А вже твори Ганса Грімма, хоч постали в Африці й займались німцями в Африці, вирости до значення всенімецької епопеї.

Третя можливість, яка вже тепер (спрокволу, що правда), приходить до

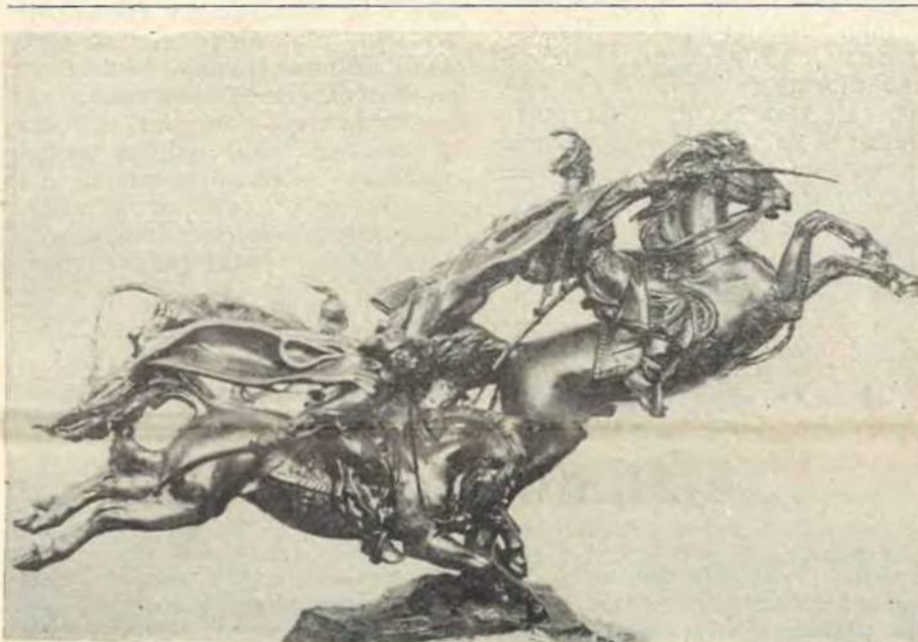
ВОЛОДИМИР СОСЮРА

Із »Щоб шуміли сади«

Шуме ялиновий, світе калиновий, золоті жоржини — осені краса, бродить моя пісня в шелесті діброви, в дзеркалі Ірпіні тихі небеса.

Промені на віти, промені навкісні вже роса холодна впала на траву, я живу у фарбах, я живу у пісні і в биліні кожній я живу, живу...

Над лугами вітер мрії не домріяв, скоро засіяють в небі янта, поїзди на Київ, поїзди на Київ і крило шуліки тане у зорі.



Богдан Мухин:

„СЛАВА”

Ярослав Рудницький

»ХОЖДЕНІЄ« З ВІДКРИТИМИ ОЧИМА

Між українськими інтелектуальними та мистецькими колами поцейбіч океану чується дуже часто нарікання, що, з уваги на недостачу рідного терену під ногами, внеможливлена наукова, чи мистецька праця, що немає відповідних матеріалів, немає мистецько-творчих спонук, є тільки всесильний доляр і тому... один із новоприбулих повісився. Ми не хочемо казати, що доляр нічого не варта й не хочемо твердити, що в усьому може надолужити терен т. зв. Нового Світу. А проте, власне на цьому терені є багато, а навіть дуже багато цікавих явищ, що з одного боку надаються як не мога краще до науково-опрацювання, а з другого — можуть дати без-

численну кількість творчих спонук для мистців, коли вони не блукають по Юнійному Парку чи по 7-й вулиці з замкнутими очима.

Основне ствердження, від якого мусить виходити всяка ініціатива, це те, що українство на американському терені не починається з приїздом того чи іншого інтелектуального працівника і того, чи іншого мистця. Треба усвідомити собі, що попередні хвилі еміграції покладали тривкий субстрат, на якому можна далі будувати не тільки українську матеріальну культуру, але передусім духу.

Коли залишити на боці т. зв. інтер- (Продовження на стор. 3)

вияву, звичайно ажніак не йде на користь цілого нашого культурного процесу. Українці-мистці, входячи в космополітичний світ мистецтв в дуже рідких випадках задержують ознаки національної відрубності; часто буває, що ці одиниці, вихоплені кон'юктурою чи модою на хвилі псевдолітературної і псевдомистецької продукції світу, для української культури не мають жодного значення. Справа полягає в тому, щоб окремі таланти, які проторували собі дорогу в світ, залишилися і українськими вартостями. Перед цією небезпечною затрати національного стояла німецька еміграційна література 1933-45 рр. і тільки дуже видатні одиниці з по-

між неї потрапили не стати чужими народів, до якого згодом схотіли повернутися.

Так чи інакше питання дальшого розвитку нашого культурного процесу на чужині є надзвичайно складне й важливе. Воно може розв'язуватись по різному, може й незалежно від накресленої нами схеми. Але ми, як і раніше, хочемо тільки нагадати, що справжні джерела нашої сили на чужині це насамперед сили інтелектуальної й моральної природи і що культура, навіть у нашій добі загально-упрощення, це не розкіш і дозвілля, а властива основа історичної долі суспільства.

М. Драгоманов і Америка

Побут за кордоном в'яжеться в творчості М. Драгоманова з посиленою публіцистичною працею в іноземних мовах і в іноземних осередках для справи боротьби українського народу за політичну свободу й зокрема для справ нашої культури. Крім численних публікацій у французькій, німецькій та інших мовах (знаменна розвідка про українську літературу, видана в Відні 1876 р., доповідь для міжнародного конгресу письменників у Парижі і стаття Федералістичний панславизм 1878 р., стаття про „літературу одної плебейської нації”, друквана в Мілані 1880 р.) англійською мовою М. Драгоманов оголосив 1891 р. в Лондоні, нарис про генезу царської Росії й її внутрішню політику. „Вільна Спілка” (1884 р.) знаменна завваженнями про США, про їх демократичну і федеральну структуру. М. Драгоманов вважав „невід'ємні права людини — єсть єдина міцна підстава всіх інших в тому числі і національних...” З того ж часу датуються зв'язки Михайла Петровича з англо-американськими ученими, його пильна увага до культурного й політичного життя в Новому Світі.

Одним із наслідків американських зв'язків М. Драгоманова була участь його в заснуванні слов'янського відділу Бібліотеки Конгресу й ню-йорської Публічної Бібліотеки, до якої Михайло Петрович вислав твори української літератури. В лютому 1893 року, М. Драгоманов ділитися з д-ром Т. Окуневським вісткою прс те, що його вибрано „в інтернаціональну раду для студій народно-го життя й словесності (фолклору) на з'їзді етнографів у Лондоні та до ради фолклорного конгресу в Чикаго, „хоч я не допущений до Записок наукового товариства ім. Шевченка...” Передчасна смерть не дозволила Михайлові Петровичу скінчити студию про „Великі хартії вольностей”, в якій багато сторінок відведено розглядові „Декларації незалежності” з 2 липня 1776 року, що її Драгоманов зачисляв до актів зразкової демократії.

Думки М. Драгоманова, висловлені в передмові до женецької „Громади” залишаються й по цей день актуальні: „...доти не не буде супокою між людьми, доки денебудь хтонебудь буде в якійнебудь неволі.” Визвольну війну в Америці 1776 р. вважав М. Драгоманов одним із класичних прикладів всесвітньої історії, коли йдеться про волю людей та їх спільнот — громад, країв, національностей, держав і континентів.

Світозор Драгоманов

Національне відродження піде всього успішніше при служінні народів в душі сучасної цивілізації.

М. Драгоманов, 1873

**

Наша молодь вже вміє йти в річищі новітніх літературно-мистецьких течій, не відстаючи від них. Але чому не впереду жуючи? Не відставати — на сьогодні це надто мало.

**

Справа йде не про те, щоб збагнути й засвоїти літературні течії сьогоднішньої Європи, але відкрити принципи завтрішнього дня. Лише в такий спосіб ми зможемо відстояти своє місце в сучасному мистецтві всесвіту.

В. Домонтович

„Сини землі“ І. Киріяка

Цього року канадські українці відзначають 60-річчя свого поселення в Канаді. Розуміється, 60 років тому прибули до Канади лише перші одиниці, перші родини з тих провінцій України, що належали до Австро-Угорщини, головню з Галичини. Щоправда, не безпідставними виявляються твердження в пресі, що з Наддніпрянщини вже були в Канаді українські поселенці значно раніше перед тим, так само, як на багато років раніше прибули перші українці з Австро-Угорщини до США.

Дарма, що до США прибували українці раніше і більшою масою, дарма що вони прибували туди на більш готові умови життя, скорше могли почати нормальне життя, користаючись із здобутків американської цивілізації, — духовий потенціал канадських українців давно переріс українців США. Сталося так головню тому, що в США українці розселилися одинцем, переважно йшли до промислових центрів і губилися в неукраїнському морі, тим часом як у патріархальній аж за цих часів Канаді вони мали змогу осідати суцільними громадами, творячи мало не суцільні українські округи (провінції Манітоба, Саскачеван, Альберта). Важить чи не найбільше й те, що в Канаді наша селянська еміграція осідала на землі) отже не перериваючи нитку традиції, тобто жила в Канаді з того, до чого була призвичаєна з дідів-прадіда. Потрапивши в пустелю й осівшись на нерушеній зроду землі, українці в Канаді починали своє нозе життя цілком самостій-

но, майже без жадної опіки, як і без жадних обмежень щодо свого способу життя, а головню — без обмежень ініціативи. Це було передумовою більшої ініціативності і збереження самотності української еміграції в Канаді. Церкви, школи, перші початки громадського життя — все це поставало з ініціативи самих простих людей, які робили те, що диктувало їм щоденне буття

і що підказував їм дуже скромний досвід, принесений з рідного краю.

Докладно, образно і цікаво викладена еволюція від первісного, індіанського способу і умов життя наших поселенців у Канаді до нинішнього багатого, розкішного цивілізованого життя — у тритомовому літературному творі Іллі Киріяка „Сини землі“.

Аж ніяк не ризикуючи пере-

більшити значення цього твору, твердимо що „Сини землі“ — це великий вклад у скарбницю історично-пізнавальної української літератури. Мусимо ствердити також, що „Сини землі“ — це по суті перший і покищо, на жаль, останній великий твір про українську еміграцію на американському континенті.

Оминаючи строгі критерії до цього твору (літературно-художня довершеність, мова, редакція тощо), констатуємо незаперечно: „Сини землі“ — це велика художня правда, типізація (узгаляння) багатющого фактажу вражає своєю силою, автор, не маючи належного досвіду перед тим, не розгубився в горах зібраного, роками записуваного матеріалу, композиція роману-хроніки динамічна, не обтяжена зайвими деталями і описами та розважаннями, твір читається легко і з цікавістю, персонажі виведені чітко і опукло, кожний з головних типів вирізняється від інших цілком оригінальними своїми індивідуальними рисами, рисами завершеного літературного типа, схопленого правдиво з живої дійсності.

Мабуть, найчільніше місце серед документів духової творчості українців Канади при відзначенні українського 60-річчя на землі канадській займе такий роман-хроніка Іллі Киріяка „Сини землі“. Поряд із багатьма іншими пам'ятками культурної самодіяльності українців у Канаді, поряд із пресою, що має вже понад 40-річну свою історію, поряд із великим поступом церковно-релігійного життя, Канада дала вже свій вклад і в українську художню літературу — си-

(Продовження на ст. 10.)



Андрій Дараган:

„Голова українця“

Олександр Смотрич

Іх було четверо

Іх було четверо пасажирів в купе. Поїзд мчав їх на південь — сотні кілометрів, відстукуючи кожних декілька десятків метрів. Всі четверо мовчали якусь годину, потім була ніч і вони так само мовчали. Ранком вони по черзі ходили до туалету вмиватися і потім дістали бутерброди і почали їсти. Вони жували і мовчали. Потім наймолодший пасажир подивився у вікно і сказав:

„О десятій будемо на місці.“

Лисий пасажир проковтнув і сказав:

„О десятій ми ніяк не будемо...“

„Я — сказав молодий пасажир, — може десять раз тут проїздив. Ми тількищо проминули Веселівку. Отже, три години і будемо вдома“.

Лисий жував якусь мить, потім сказав:

„Йдемо з запізненням. Я тільки що з кондуктором говорив. На цілих півгодини спізуюсь! Чорт!“

„Це зовсім дрібниця — півгодини!“ сказав молодий і посміхнувся.

„Вам може й нічого а я от на автобус не попаду!“ сказав лисий і проковтнув.

„Нічого, — сказав молодий, — на слідуючий попадете. Що ж тут?“

„Слідуючий буде завтра! Чорт би їх всіх забрав!“

„Нічого. Місто наше оглянете. Є чудовий музей. До театру, може, підете. Весело в нашому місті! Нічого!“

Лисий махнув рукою і нічого не сказав. Третій пасажир подивився на молодого і сказав:

„Чи далеко від вокзалу санаторія „Золотий бері“?“

„Десять хвилин. Трамваем. На сімку сядете. Ви що — туберкульозний?“

„Закритий процес...“

Четвертий пасажир викинув у вікно папірець від бутербду і поправив пенсне. Потім четвертий пасажир подивився на пасажирів з закритим процесом і сказав:

„Ви забагато палите!“

„Це заспокоює мої нерви. Я звик.“

„Ви б кинули...“

„Я кожного дня кидаю! По двадцять раз на день.“

„Ви і вночі палите!“ сказав пасажир в пенсне.

„Мій приятель не курив. Ми поруч лежали в лікарні. Він одразу покинув!“

„От бачите! Можна, значить. Ви б також покинули.“

„О, він все встиг покинути... Може якийсь місяць тому.“ сказав пасажир з закритим процесом і посміхнувся.

Всі четверо мовчали якусь хвилину-другу, потім пасажир в пенсне сказав:

„Це нічого не значить.“

„Я так і казав йому...“ сказав пасажир з закритим процесом і дістав з кишені пачку цигарок. Потім сказав:

„Так і казав. Ви розумієте — так йому страшенно жити хотілося! Він не хотів пити вина. Я завжди мав вино!“

„Ах, що ви тільки говорите! В моїй практиці ніколи такого... чогось не траплялося! Щоб хворий!“ сказав пасажир в пенсне і поправив пенсне. Пасажир з закритим процесом посміхнувся і сказав:

„Ви що? Також з наших? Ну, туберкульозних...“

„Я — лікар.“

„Шкода...“ сказав пасажир з закритим процесом і запалив цигарку. Потім сказав:

„А то б ви може думали інакше. Зрештою, ви молодий ще лікар.“

„Це нічого не значить. В лікарні мусить бути дисципліна. Я не знаю, в якій це лікарні ви лежали! До речі, я маю призначення до санаторії „Золотий бері“. На ціле літо. До вашого відома.“

Пасажир з закритим процесом затягнувся і сказав:

„Шкода, що ви про це раніше не сказали...“

Вони знову мовчали якусь хвилину-другу, потім пасажир з закритим процесом посміхнувся і сказав:

„Торік я також був у санаторії. Не в цій, а в іншій. Торік у мене був відкритий процес. О, це була не санаторія, а просто загс під відкритим небом!“

Пасажир в пенсне знизав плечима і нічого не сказав. Пасажир з закритим процесом затягнувся і сказав:

„Що ж тут? До цього все здається настроювало — на всьому готовому... море... кіпариси... місячні ночі... світяки літають... Я от і тепер про все на світі забув. Іду, як в рай...“

„Побачимо!“ сказав пасажир в пенсне.

„Ну, припустимо, що ви такі нічого не побачите!“

Лисий подивився у вікно і сказав:

„Якщо вас будуть так тягнути ми й в обід не будемо на місці! Чорт!“

„Що ви! — сказав молодий пасажир, — до обіду напевно будемо. Вона, чого доброго, так довго і не чекатиме...“

„Хто вона — автобус?“

„Я б наплював, якби автобус!“ відповів молодий і розсміявся. Лисий подивився на нього і сказав:

„Вам може легко плювати! А у мене відпустка на три дні... А я його ще не бачив!“

„Кого ж це — автобус?“

„Який там автобус! Сина...“ відповів лисий і дістав з кишені конверт. Потім лисий дістав з конверта фото і сказав:

„Ось!“

Молодий пасажир якусь мить розглядав фото, потім сказав:

„Нацан хороший! На вас трошки подібний, правда?“

„Не правда. Вєсь в жінку!“

„Я не бачив вашої жінки...“

„Вєсь в неї!“

„Ні, не кажіть, є щось і від вас. Може... може... лисина...“ сказав молодий пасажир і розсміявся. Всі три пасажирів також розсміялися. Пасажир з закритим процесом взяв фото і сказав:

„У нас до цього не дійшло... Ми торік в санаторії зустрілися. Я з нею потім переписувався. До неї думав їхати... Не доїшло. Вона померла. Минулої осені ще...“

Пасажир в пенсне сказав:

„Ви б може, нарешті кинули палити?“

„Цю ж хвилину!“ відповів пасажир з закритим процесом. Він ще раз затягнувся і потім викинув недокурочок у вікно. Лисий пасажир сховав до кишені конверт і зітхнув. Всі четверо мовчали декілька хвилин, потім молодий пасажир подивився на годинник і сказав:

„О, ми ще, може, вчасно прибудемо“.

„Так, так...“ сказав лисий і ще раз зітхнув.

„Вам ще далеко їхати автобусом?“

„Кілометрів сорок...“

„Дурниця! До вечора зайдете“.

„Вашими б ногами!“

„Та я б, здається, на крилах летів би! На вашому місці...“

„Я вже літав. В свій час...“

„Так, може... Тепер вам і поспішати нема чого. Син вічно буде!“

„От як ви! Про батька і не думаєте, правда?“

„Ви думаете?“

„Мій помер...“

„Мій також мабуть помре... Що ж тут? Старий вже...“

„Ех, ви!“

„Я знаю... Може й недобре. Що таке життя? Життя це просто жити... Ні, жит-

Ю. Соловій

О. ГРИЩЕНКО

Відчувати речі тільки через динаміку їх кольорів — це суть творчості Олександра Грищенка, що живе, творить і виставляє у Франції.

Імпресіонізм, розігритий до найвищого ступня — до експресіонізму, характеризує твори майстра О. Грищенка. Якесь внутрішнє своє світло, незнане імпресіонізму (тут світло зовнішнє) — експресіонізму променює з малюнків майстра; фарба переходить чудесну переміну, затрачується посмак матеріялу, — живе дійсність: малярський твір. Фарба — це тільки матеріял, за сіб мистця, і в творі вона повинна пройти метаморфозу; в майстерних руках вона викликає несподівані ефекти, а це одна з підстав сильного малярства. Звичайно, в творах О. Грищенка не затрачується відмінність техніки: акварелі від олії чи гвашу, — це різниці фактичні. Мистець кожною технікою як слід оперує і осягає максимум. Вже якось воно так в мистецтві трапляється, що зустріч з творами одного мистця відразу викликає аналогічні враження, пережиті вже раз при зустрічі з творами інших мистців, і це необов'язкове і... неочікуване.

Олександр Грищенко — перш за все майстер пейзажу! Коро, Курб'є, Ван Гог, Грищенко — найбільші майстри пейзажу останніх двох століть. Твори Грищенка знайдете в усіх європейських більших осередках — в Парижі, Осло, Нью-Йорку, Стокгольмі і ін.

Необхідну школу кубізму О. Грищенко має за собою. Уміти за кубістичним принципом будувати-компонувати всякий образ — дуже важливе і що скоріше проблематику кубізму пройдено, тим краще. В Грищенка кубістичний період вміщується в роки 1911-1921, а навіть ще пізніші твори десь до 1928 р. (особливо цікавий фриз „Грецькі танцюристи“, які припадають на 1921-23 роки і — „Віллі на Кріті“ — 1923 р.) позначені цим періодом.

Ми можемо шкодувати, що цей період безслідно розплився в стихії кольору, але якби проблематика кубізму мала гальмувати стихійний темперамент мистця, то звичайно мистець став собою, відкидаючи її. Важливо, щоб завчасно відкрити свою категорію мистців, а тут Грищенко, як здається, знайшов себе.

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО — ЯК МАЛЯР

В. К. Винниченко був не тільки найбільшим нашим сучасним письменником, мистцем пера, але також — про що мало хто знає — визначним мистцем-малярем.

„Українська Вільна Громада“ в Дітроїті має в себе кількадесят майстерних картин Покійника. Він прислав був їх до Дітроїту свого часу прихильним йому людям для продажу.

Пересилаючи свої картини до Дітроїту, мистець самий і назвав їх:

Маємо тут: Вітер, Яблуні, Жито, Антерієр з самоваром, Після війни, Пролив на Сені, Зелена весна і б. ін.

Доля цих праць сьогодні залежна від вирішень дружини покійного. Вони всі є виключною її власністю.

Євген Яворівський

Скульптор Б. Мухин

„...Тепер закінчую „Славу“ в бронзі, що має послужити робочою моделю до цієї композиції в її натуральній величині. Я хочу приступити до праці над композицією „Слава“ в такому вигляді, в якому вона має стояти в Києві, над Дніпром. (Так я задумав собі в свої юнацькі роки). Вона має бути не лита, а кована з міді. Натуральний розмір в розмаху від 10 до 13 метрів. Куватиму частинами...”

Мистець ренесансового стилю, Богдан Мухин, проживаючи в Філадельфії, як завжди життєрадісний і динамічний (його твори повні вітальної енергії, пориву вперед, волі до змагу, до справді бароково-козацької бравури, а вразі із тим сковані залізною логічністю), має в своєму ателіє багато композицій. Це „Білий сон“, „Камінь ридає”,

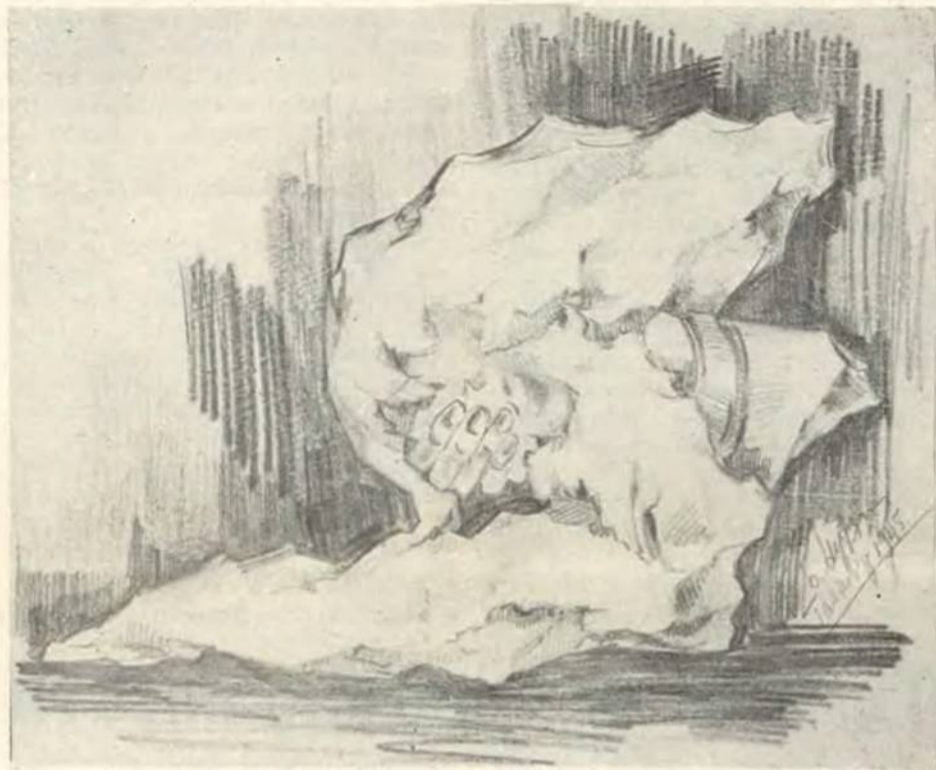
„Воля в кайданах”, „Велике каяття”, „Біла ніч”, „Магатма”, „Русалка-Леда”, „Форма” і ін. Це робота, розрахована не на один рік.

„Камінь ридає” за словами мистця, „композиція, розроблена багато років тому. Тепер розроблю її в шкідках, а коли все буде знайдено, берусь до мармуру. Могутня брила мармуру це — могутня душа митрополита...”

Іміграція не послабила творчого запалу Б. Мухина. Він, як і завжди, хвилює широчінню концепцій, монументальністю своїх робіт, живістю сприймання нових вражень і нових ідей.

Можна побажати, щоб ця негаснуча енергія високообдарованого майстра брил вела його до дальших успіхів і творчих перемог.

В. В.



Б. Мухин: Рисунок шкід до композиції „Камінь ридає”

МОЛОДЬ -- ЗА ПІКАССО

На шляху міжнародного обміну образотворчими зразками (виставки: найновішого англійського малярства в Ганновері, французького — в Майнці, „Салону нових дійсностей” — в Парижі і т. ін.) можна прийти до висновку, що туга за новим стилем має однакові коріння в усіх країнах. Що більше — іноді, вони разуче тотожні. Проте, майже рівночасно можна сигналізувати всюди спад сюрреалістичного напрямку тобто реалістичного представлення постатей і форм сну й уяви в більше чи менше ілюзійному тлі. Натомість сильне піднесення виявляє напрямок безпредметного малярства, що вже має низку дуже видатних о-

собистостей, як, нпр., швайцарець Гергард Шнайдер, француз П'єр Суляж, німець Фріц Вінтер, а передусім Ганс Гартунг. Їх мета — поширення можливостей абстракції, упрощення й переміна предмету аж до цілковитої свободи у відношенні до предмету. Вчення Пікассо, що маляр повинен всежтаки виходити від природи з тим, щоб її змінити за своєю вподобою, має здається, найбільше прихильників серед малярської молоді. Від пустої гри пустими формами, від надужиття „абстрактним” до боротьби за „безпредметність” як мистецький світогляд ось етап в шуканні Європи за новим стилем.

„Сини землі“ І. Киріяка

(Закінчення зі ст. 7.)

лами канадійських українців і про канадійських українців. Ілля Киріяк — це вже син канадійської землі, він зріс і виховався вже в Канаді, освіту здобув у Канаді — у школах англійських, учительовав також в англійських школах. Писав на підставі записів з оповідей старших і на основі довголітніх спостережень власних. Тому Ілля Киріяк — це справді канадійський український письменник, а його твір „Сини землі” — це суто канадійське літературне українське явище.

„Сини землі” мимоволі ствердили істину, відому з „нашої не своєї землі”, про невмирущість українця, якщо він тримається землі. „Сини землі” — це не тільки літературно-пізнавальне явище, а й доказ пересадженої на канадійську землю невмирущої самотності і перспективності здорової вітки нашої нації. Не знати, на скільки років чи десятиліть вистачило б нашої українськості в Канаді, коли б вона почалася в часу прибуття українців по 2-ій світовій війні. На

Хозе Ортега і Гассет

ПРО КУБІЗМ

Сезан, на шляху своєї імпресіоністичної традиції, відкрив брилу. Куби, циліндри, конуси почали з'являтися на його полотнах. Безтурботний спостерігач міг би зробити висновок, що образотворче мистецтво в його невганяному розвитку почало знов все з початку й повернулося до часів Джотто. Аж ніяк! В історії мистецтва були завжди відосередні рухи, які тяжіли до архаїчності. А всеж таки, головна течія плила понад цим усім і продовжувала свій біг.

Кубізм Сезана й тих усіх, які справді були кубістами, це всього лиш ще один крок у бік увнутрішнення малярства. Враження-тема імпресіонізму, це — суб'єктивні стани, це дійсності, що наявно змінювали природу суб'єкту. Але згодом, враз із суб'єктивними пережиттями, відкрито й ідеї. Вони стали такою ж дійсністю, присутньою в мистці, але від вражень вони різнилися тим, що їх зміст був нереальний і часами навіть неймовірний. Коли я уявляю собі точно геометричний циліндр, моя думка, це — акт, що відбувається в мені, але геометричний циліндр, про який я думаю, є нереальний. Ідеї це суб'єктивні дійсності, які включають в себе дійсні предмети, творять цілий окремий світ нового типу, що цілковито різниться від світу, баченого нашими очима. Це світ, що розкривається чудесно з діяння психічних глибин.

Отже ясно, що нема зв'язку між масами викликаними Сезаном і Джотто; вони радше протиставні. Джотто шукає негайного і безпосереднього втілення кожної речі в брилу. Перед ним бо візантійці знали тільки двохвимиру картину. Сезан же підставляє брили власної уяви для тіл з неіснуючою бриловістю. брили, що до реальних тіл відносяться тільки метафорично. Ідеї, певна річ, є теж предметами, але ідеальними, суб'єктові іманентними або інтрасуб'єктивними.

Це все, не дивлячись на часті неправильні інтерпретації, написано на прапорі т. зв. кубізму. Користаючись брилами, які як, гадано, надавали більшої опуклості тілам, Пікассо, в його найбільш типових і скандальних картинах зломив замкнену форму і в чисто Евклідовському плані вирізав її фрагменти — брову, вуси, ніс, не маючи нічого іншого на увазі, як лише вислів ідеї.

Кубізм є лиш своєрідним видом сучасного експресіонізму. Оперуючи враженнями ми осягаємо мінімум зовнішньої дійсності.

Очі, замість того, щоб абсорбувати речі, стають проєкторами нашої власної уяви. Раніше, дійсний світ вдирався в них, тепер вони — резервуари ірреального.

Можливо, що сучасне мистецтво має невелику мистецьку цінність, але той, що бачить в ньому лиш каприз, може бути певний того, що він не розуміє ані нового ані старого мистецтва. Еволюція довела малярство до того, чим воно є нині.

І чим же справді і виробляється літературна мова й ідеї, як не перекладами з чужого?

М. Драгоманов, 1872

грунті ж того, що вчинили в Канаді наші сини землі за минулі 60 років, можна вірити у вічного українця в Канаді.

Д. Кис.

Юджін О'Ніл

Народився в акторському кварталі Нью Йорку, в родині мандрівного актора, отож був з дитинства навіщений пристрасною до театру. Але шлях до творчості ще був далекий і тернистий. Молодий О'Ніл — мандрує й працює, коротко в університеті, а далі як поштовий урядовець, як шукач золота в Гондурасі, як технічний рисівник, придравець машин Сінгера, моряк, сторож і т. ін. Звичайна дорога американського письменника. Якийсь час О'Ніл стає навіть актором, але міняє театр на журналістику. Чудом виліковується з важкої недуги. Це зворотний момент його життя. Постановка бути тільки драматургом вже не покидає його; з жадою студіює Ведекінда, Стрінберга, Ібсена, вчиться техніки театру в гарвардському університеті. Перша п'єса „В напрямку Кардіфа” грона „Прінстунськими мистцями” мала успіх (1916), в 1920 р. друга п'єса — „За горизонтом” дістає премію Пуліцера. В 1936 р. — нобелівська нагорода. Драматургічний доробок О'Ніла величезний. Це ранні „морські” п'єси з нахилом до натуралізму — „Караїбський місяць”, „Зона”, „Не скоро поворот”, „Анна Крісті”, що дійшла й на Україну завдяки своїй високій етичній напрузі, трагедійній, хоч і дещо мелодраматичній інтризі. „Імператор Джонс” — це вже цілковито нова, незвичайно відважна, візіонерська п'єса про короля Антилів, колишнього дрібного урядовця, що загиває з руки своїх підданих. „Малпа в серпанку” — могутня, хоч дещо надумана історія бруталної, але нещасливої людини, яка не може найти долі „між небом і землею”, гнана й зненавиджена людьми, повертається до... малп. „Джерело” — історична п'єса про здохшика Понсе де Леона. „Марко Мілліон”

півісторична комедійно-сатирична п'єса про бизнесмена ХХ століття; „Великий бог Бровн” — з технічного погляду найсміливіша, проблемна п'єса масок, як вжито для рівночасного показу реального й надреального. „Електра носить жалобу” — монументальна трилогія на античних зразках, „О, дичавино” сентиментальна комедія, „Дні без кінця” — містична драма, що відбиває довгі авторові шукання за правдою.

Юджін О'Ніл — найвизначніший драматург Нового Світу, що своїм новаторством техніки нагадує Шекспіра й Клоделя. Згадаємо, нпр., один його найцікавіший прийом: підкреслення множинної розколеності одної дієвої особи через 1) піднесення го-

лосу — „внутрішній монолог”, 2) через маску й 3) вжиття двох акторів в одній ролі. Мова й стиль О'Ніла настільки складні й своєрідні, що він майже неперекладальний.

І в своїй проблематиці драматург США нещадно-сміливий. Його цікавлять „взаємовідносини між людиною й Богом”, він дбає про викриття соціального підложжя людських драм, він шукає розв'язки таємниці безкінечного, займається весь час найглибиннішими зонами людської душі, хоче показати ніщою людини й велич світа, закликає до шукання не матеріяльного добра, а радше душевного спокою. Коротше: він хоче надати людському життю вартості.

Міти й типи, створені Юджіном О'Нілом належать до світової скарбниці.

К. Ю.



Малярство США:
Дж. Слон (1871)
„Шоста Евню 3-тя вул.”
(Олій)
Музей Вігней.

ЛИСТ ІЗ ПАРИЖУ

НОВА П'ЄСА Ж. П. САРТРА „САТАНА Й ПАНБІГ”

Дещо занепокоїв нас вибір сюжету автором, досі відомим зі своїх драматичних творів з виключно сучасною тематикою. На цей раз Сартр переніс дію своєї нової п'єси в Німеччину 16 ст.,

а концепцію сюжету, здається, перейняв з одної новели Сервантеса. Зміст п'єси полягає в наступному: під час облоги Вормса постає конфлікт між єпископом — речником шляхти і горожанами. Прочувачи, що, коли облога затягнеться, дійде до неминучого удару шляхти з черною, яка, безперечно, вириже всю провідну верству, єпископ доручає одному зі своїх священників — Гайнріхові, через підземний хід вийти за місто в ворожий табір і передати начальникові облягаючих військ — Гецові ключі від міста. Рятуючи в цей спосіб шляхту, єпископ знає, що Гец не пощадить черні. Однак Гайнріх не відважується виконати таке доручення й у довгих розмовах переконує Геца, уродженого вождя й диктатора, стати на сторону люду. Гец іде за ним, роздає убогим землі, захоплюється згодом утопійним вченням Гільди, яка, в дусі Кампанелли, хоче реалізувати суспільство майбутнього — Місто Сонця, але суспільство його не розуміє й Гец терором проводить свої ідеї. Це веде до дальших ускладнень, які вбивають Геца в погляді, що добро не полягає ні в любові ні в милосерді, а виборюється тільки з злі, що війна є неминуча для добра людства, що тільки аморальна й вольова людина здатна змінити світ.

Те, про що соромно писати

(Закінчення зі ст. 9.)

Життя показало, що ні. Більше того, один із „батьків народу”, вершитель нашої долі, у приватній розмові зі мною заявив, що таких „на еміграції зовсім і не існує”. Справа, звичайно, не в тому достойнику. Нехай пожинає свої заслужені лаври обскурантизму. Дійсність підтверджує, що саме такий погляд поширений у світі нашої „првідної політичної еліти”. Тут і причини того, що в таборах у Німеччині було створено найневинніші умови переважній більшості творців духових вартостей і потурано монополізації літератури невіглаством. Або й тут. Органові, який рекламує з дня в день неперевершену й огидну манулятуру ірини Артим, не цікаво розбратись в тому, що вона рекламує, або чому, напр., досі не з'явився друком роман В. Барки „Рай”. Знову же видавництво, що набрало рутини в видаванні книжок для неіснуючих українців половини 19-го ст., няк не згадає, що в нас є ще письменники, які пишуть для живих людей. Даремно чекають видавця твори О. Стефановича, Вадима Лесича, О. Лятуринської, Л. Полтави, О. Веретенченка, Л. Лимана, роман М. Гмирі, новелі О. Сморича, „Ост” Уласа Самчука...

Прийнято вважати, що українці, принаймні, по смерті шанують,

діячів своєї культури. Але як вшанували ми, напр., пам'ять Юрія Клена, людини німецького походження, що прибилася до нашої культури й високо тримала її прапор? Навіть біднього хреста не поставили на могилі, не кажучи вже про видання посмертної спадщини. А доля спадщини А. Коломійця, Л. Мосендза, Й. Позичанюка, Ю. Липи, М. Мельника, Ж. Процишина, І. Черняви, Ю. Ткачука й б. ін.? А доля В. Винниченка, якого й по смерті плюгавит кожний, кому лиш охота? Про це все можна написати трактат (і він буде написаний!) кошмарної правди, якого не послаблять навіть такі аргументи, якими люблять відмахуватись ті, що повинні мати на оці ці справи.

Отже ще раз: нашій „еліті” не потрібні письменники і справжня література. Переважній кількості читацького загалу, вихованого на кололітературнім примітивізмі, справжні твори „за тяжкі”. І коли б не було України, яка вимагає від нас творів, нам нічого було б робити серед еміграційної спільноти. Свідомість обов'язку й нашої потреби для багатомільйонного народу (не еміграції!) наказує нам працювати, не покладаючи рук, в супереч всім і всьому.

П. Карпенко-Криниця

СМЕРТЬ АРНОЛЬДА ШЕНБЕРГА

Віденець, осілий від 1933 року в США, був автором симфонічних поем („Пелей і Мелісанда”, мелодрами „Місячний П'єро”, численних опусів і ін., та викликав, може, найбільше з усіх композиторів нашого століття суперечливу дискусію. В 1899 році Шенберг дебютував секстетом „Перетворена ніч”, що завдяки своїй мелодійності була прихильно прийнята критикою. Однак, згодом, творчість Шенберга пішла зовсім іншими шляхами. Мистець став апостолом нової скалі т. зв. 12-ти тональної. „Диссонанс може стати новою гармонією” говорив він; „нова музика це така, що, залишаючись музикою, в основах різниться від попередньої компонованої музики”. Учні й послідовники мав Шенберг (до речі введений в одному з романів Томаса Манна), мало, між ними — автор опери „Воцек” Альбан Берг.

Маючи 76 років, нещодавно в Лос Анжелесі, передав Арнольд Шенберг осуд своєї творчості в руки історії.

ЩО ГРАТИМУТЬ НА БРОДВЕЮ В СЕЗОНІ 1951-52

Товариство драматургів запідає на наступний сезон нові п'єси відомих драматургів США. Максвелл Андерсон, що його п'єси „Королева Єлисавета”, „Суботні діти”, „Ціна слави” й ін. здобули розголос і поза США, дає свій новий твір „Босоніж в Атенах”, Роберт Е. Шервуд (автор „Товариша”, „Лінколна в Ілліной”) — „Сьомий поверх” (або „Дівчата з собаками”), Елмер Райс відомо кримінальна п'єса „Рахівнича машина”, крім того: „Американський краєвид” — п'єсу „Великий поворот”. Всі три драматурги є керівниками Драматичної Компанії, заснованої ще в 1938 р. і яка має на меті „піднесення рівня драматургії й продукції”.

ко майстерній і оригінальній формі історичної хроніки. Деякі партії Сартрового твору, написані з питомим йому натуралізмом, діють відразливо, хоч і сильно. Характери накреслено різко й психологічно вірно; глядач, захоплений їх правдивістю, не спостерігає, що це власне рич не в людях, а ідеях.

В загальному, п'єса, як і всі п'єси Сартра викликала протилежні думки, а прем'єра мала посмак скандалу. Виконавці головних ролей: П'єр Брассер, Марія Казарес, Марія Олівіє й Жан Вільяр цілковито збагнули авторський задум і дали несамовити видовище. Безмірно, аж до цинізму, відважний стиль драматурга, нехтування всяким конвенансом, що, звичайно, драгує глядача, вихованого на „благопристойності” класичного театру, діяльність, майстерна колізійність, все це дало акторам рями для творчого вияву. Без сумніву, „Сатана й Панбіг” — це визначна подія в театральному житті Зах. Європи.

З. Д-ко

НАРИСИ Я. СЛАВУТИЧА

ОВИД (ч. 5), Буенос-Айрес, в літературній частині приносить, м. ін., міркування Ю. Тиса на тему „Героїчної України” й нарис нашого співвітчизника Я. Славутича про забутого, але визначного поета Зах. України 20-их рр. Василя Бобинського.

